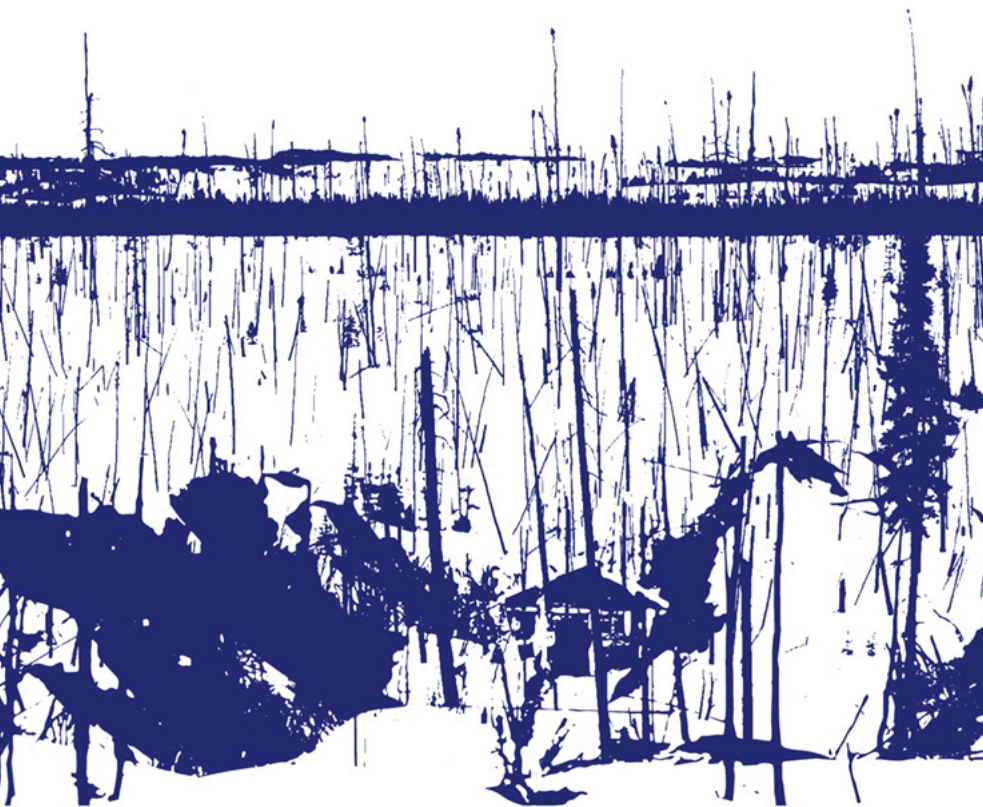

**Tomáš
Boukal**

**Cesta
mrtvých**

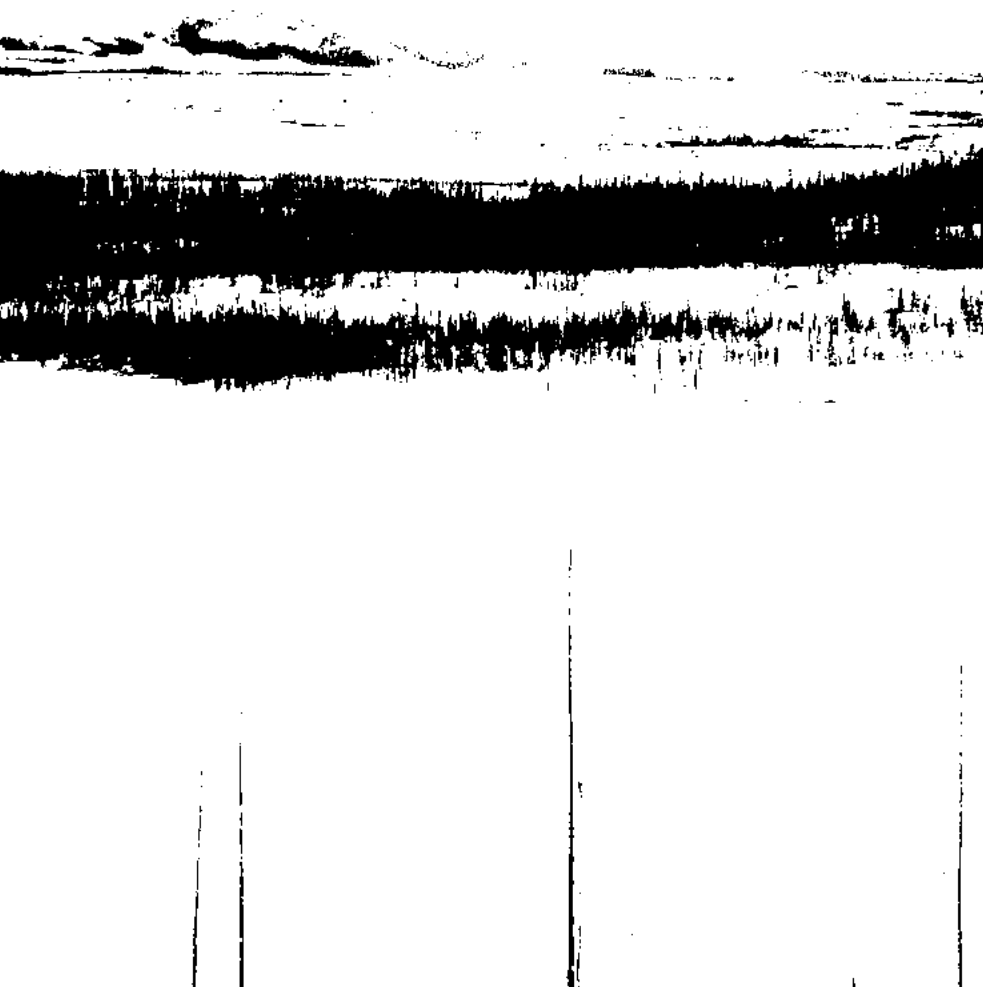
**Život a smrt
Alexandra Nikolajeviče,
lovce národa Mansů**

Hořt

Tomáš
Boukal

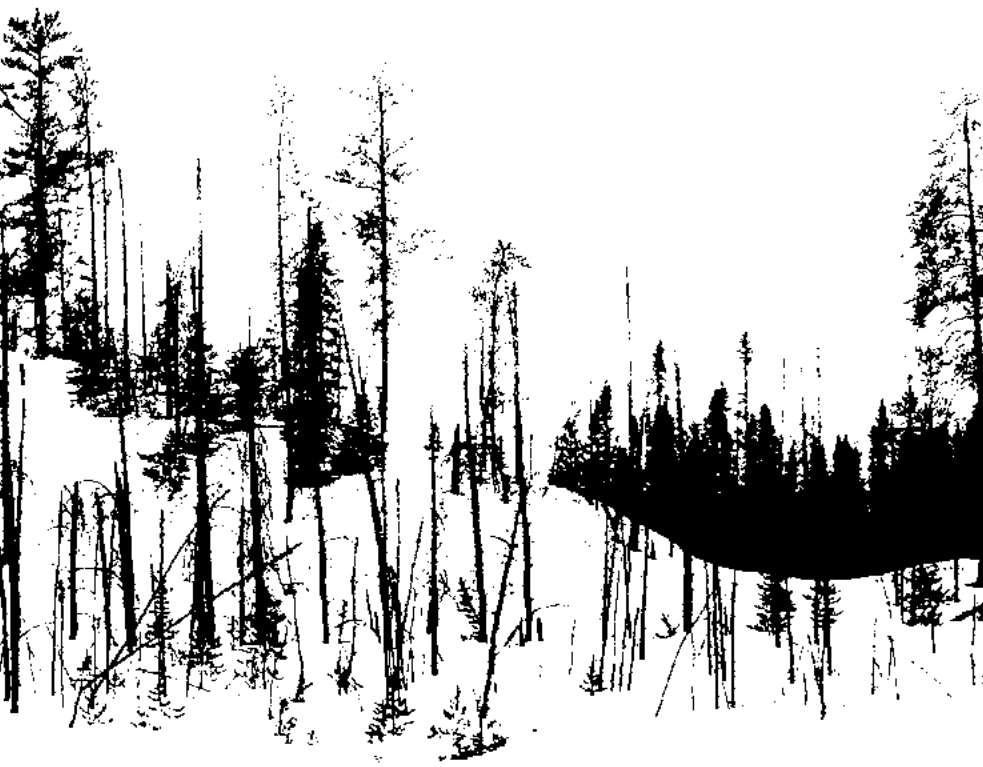
Cesta
mrtvých

**Tomáš
Boukal**

**Cesta
mrtvých**

**Život a smrt
Alexandra Nikolajeviče,
lovce národa Mansů**

Brno 2021

Vychází s finanční podporou
Ministerstva kultury ČR

© Tomáš Boukal, 2021

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2021
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-0720-7 (PDF)

ISBN 978-80-275-0721-4 (ePUB)

ISBN 978-80-275-0722-1 (MobiPocket)

*Věnováno památce všech Mansů, které jsem poznal,
ale už se s nimi nesetkám...*

Předmluva

Měl jsem známého, snad mohu říci přítele, lovce z malého sibiřského národa Mansů. Žil na horním toku řeky Pelym, která pramení v podhůří Uralu a protéká lesy a bažinami směrem na jih. Ještě před dvaceti lety na jeho březích stávaly osady několika mansijských rodin. Daleko od civilizace, v kraji, který už nikdo nepotřeboval. Velká část kdysi téměř nekonečné tajgy už byla vykácena. Mohutné kmeny se odvezly po úzkokolejných železnicích, které protínaly les, po dřevěných mostech překonávaly potoky i řeky. Trestanecké tábory a kolonie, ve kterých sovětský režim věznil nedobrovolné dřevorubce, osiřely. Znovu je pohltila tráva a stromy. Ale postupně odcházeli i původní obyvatelé zdejší tajgy — Mansové, lovci a rybáři. Lidé umírali, až zůstal pouze Alexandr — Saša. Dál v lesích lovil losy a medvědy, ryby, kterých byl v řece dostatek. Doufal jsem, že se ještě setkáme.

Snad proto, že byl poslední, kdo rodová loviště svých předků opustil, bych o něm chtěl vyprávět. Ovšem když budu psát o jeho životě, musím také napsat o jeho smrti, stejně jako o smrti jeho příbuzných a známých. Sašova smutná

postava je zároveň průvodcem závěrečným dějstvím domorodého osídlení zdejšího kraje. Jeho osud odráží neblahou historií celého národa Mansů, který se stal obětí jak sovětské epochy, tak i jejího zániku.

V popisu Sašova životního příběhu jsem vycházel nejen z jeho vyprávění, ale především ze vzpomínek lidí, kteří ho znali. Bohužel v řadě případů byly tyto informace pouze útržkovité, přesto žádný z motivů není zcela vymyšlený. Snažil jsem se maximálně vycházet ze svých zápisků z lesa. Byl jsem však nucen některé pasáže dotvářet na základě svých znalostí mansijské kultury a dostupné literatury.

Poprvé jsem se do míst obývaných Mansy vydal v zimě roku 1999. Saša byl tehdy osmnáctiletý mladík, který se už ale vydával na osamocené mnohadenní lovecké výpravy do okolní tajgy. V malé osadě Urajpaul žil s rodiči, mladším bratrem a také strýcem Petrem, kterému jsem vděčný především za to, že mě s mansijskou kulturou a tradicemi seznámil.

Sašu jsem naposledy spatřil během krátké návštěvy jeho osady na jaře 2014. To už zde žil sám. Zanedlouho ke mně z uralských lesů dolétla informace, že se dostal do vězení. Odhadoval jsem, že v tomto roce (2019) už by mohl být na svobodě. Vydal jsem se za ním na Pelym, ale opozdil jsem se asi o čtyři měsíce...

Padal sníh. Saša vyhlédl z malého zamřížovaného okna. Velké vločky kroužily v houstnoucím soumraku. Ostré světlo reflektoru je na malý okamžik prozářilo a pokračovalo ve své cestě mezi temnými obrysy dlouhých baráků. Nápravná kolonie číslo 54, Nová Ljalja, Sverdlovská oblast.

Snažil se dohlédnout k zalesněnému svahu, který se jen nezřetelně rýsoval za vysokou stěnou z těsně k sobě přiléhajících prken. Vnitřní plot z ostnatého drátu napájeného elektrinou se matně zaleskl. Tam někde, daleko za nimi, se klikatí řeka Pelym. Tam někde leží jeho domov. Několik sroubených chat na vyvýšeném břehu, který je z jedné strany svírán řekou a z druhé tmavou stojatou vodou slepého říčního ramene. Podle toho se místo také nazývá: Urajpaul — osada U Slepého ramene. Vody Pelymu už brzy pokryje led. Začne období lovu sobolů. Jak rád by vyrazil ztuhlým, zamrzlým lesem po jejich stopách. Psi by vesele pobíhali kolem a čenichy nasávali vzrušující zápach kořisti. Losi mezi sebou už dávno zápasí se zaslepenou zlostí v období říje. Bezhlavě následují stopu samic. Na jejich stezkách už měl dávno nastražit oka. Kachny odlétly, aniž nějakou

uviděl kroužit nad jezerem, u kterého stála jedna z jeho loveckých chat.

Ještě stále nechtěl uvěřit tomu, že nemůže svobodně vykročit do noci. Les byl jeho domovem po celý život. Jistě, nebyl vždy přívětivý. Často mu bylo zima, když ho soumrak zastihl na cestě a on se musel utábořit někde pod rozložitým *kedrem*. Nebo když neodbytný déšť promáčel jeho lovecký kabát — *vikan*. Sukno ztěžklo a vlhkost prostoupila vše. Ale vždy se mohl vydat libovolným směrem. Všude kolem bylo jeho království. Znal každý ohyb stezky. Věděl, kde může ve větvích sedět tetřev, kde může na břeh Pelymu vyjít mohutný los. Jak se to mohlo stát, že o všechno přišel? Duchové tajgy nad ním přestali držet ochrannou ruku? Stále se ve vzpomínkách pokoušel vrátit k tomu tragickému večeru. Jak mohl na Peťku vztáhnout ruku? Byl to přece jeho přítel. Často společně lovili. Jenže také často společně pili. Jako ten večer. Ani za nic si však nemůže vybavit, co se tehdy přihodilo.

Jisté je to, že když se vrátil zpět do své chaty, Peťka tam ležel v krvi. Bezvládně, hned u vchodu, vedle kamen. Tmavá skvrna na zádech se zvětšovala a pohlcovala kostičkováný vzor jeho košile. V jejím středu trčel kousek zlomené střenky nože. Určitě je mrtvý, pomyslel si Saša. Ten pohled déle nevydržel a vyběhl opět do tmy. Od mlhavého zmatku v hlavě ale utéct nedokázal. Bažiny se před ním táhly, kam až dohlédl. Nízký porost a měkká půda pod nohama mu bránily v běhu. Vyčerpáním se zhroutil. Schoulil se do kluvíčka a zavřel oči. Nic nedávalo smysl. Všechno zůstávalo zahalené v mlze.

Jako tolikrát předtím se večer vrátili z lovu. Zatopili v plechových kamnech a nalili si trochu brágy. Mléčně zbarvený nápoj z kvasnic, kousků chleba, cukru a hrsti lesních plodů příjemně hřál v žaludku. Vedle kamen kvasil jen pár dní a nebyl ještě příliš silný. Ale když není vodka nebo líh, přijde brážka vždy k chuti. Zahnal myšlenku na to, že by se rád napil. Věděl, že právě pití způsobilo, že Peťka ležel na podlaze srubu v kaluži krve.

Ráno bylo chladné. Saša v noci nespal. Zima a zoufalství mu to nedovolily. Hlava ho bolela, jako by dostal ránu paličí. Zmateně se kolem sebe rozhlížel a snažil se zorientovat. Cáry mlhy se vznášely nad vrcholky několika suchých stromů, které trčely z bažiny k zataženému nebi. Konečně pochopil, kde je, a tak se vydal nejistým krokem ke vzdálenému výběžku lesa. Když k němu přišel, otevřela se před ním malá mýtina. Smrky se rozestoupily a uprostřed se krčila malá lovecká chata se střechou pokrytou pruhy březové kůry. Naproti nízkým dveřím stála ještě menší stavba, sroubená z několika řad tenkých kmenů. Zásobárna na čtyřech kůlech zapuštěných do země. Saša vklouzl dovnitř a unaveně se natáhl na losí kožešinu, která ležela na dřevěné pryčně. Upadl do horečnatého spánku, ve kterém se znovu a znovu objevovaly útržky včerejšího večera. Přesto v nich nenacházel odpověď na otázku, která ho nepřestávala mučit. Proč se to stalo? Proč zabil Peťku? Proč?

Cesta do trestanecké kolonie nebyla přímá. U kolejiště stál kordon strážných se samopaly a zuřivě štěkajícími psy. Když Saša vystoupil z automobilu přepravujícího vězně — *autozaku*, zamžoural do slunce. U nástupiště stála železniční souprava složená z několika tmavě zelených vagonů se širokým modrým pruhem. Na první pohled vypadaly podobně jako běžné osobní vagony.

„To je stolypinský vlak!“ křikl přes rameno jeho soused v řadě. Byl to takzvaný *vagonzak*, vlaková souprava sestávající z vozů určených k převozu zadržených a odsouzených. Výraz stolypinský vagon v sobě nesl tradici sovětských dob. Lidé tak nazývali vlaky, které přepravovaly odsouzené do pracovních táborů — gulagů. Už tehdy to prý byl omyl. Vagony, jejichž název souvisel se stolypinskou reformou, nebyly původně určeny k převážení vězňů, ale k dopravě prostých lidí, kteří se stěhovali za živobytím. Nedalo ovšem příliš mnoho práce, aby se na nevelká okénka přidělaly mříže.

Přímo v kolejišti, před stojící soupravou, přikázali odsouzeným podřepnout. Ti bezmocně sklonili hlavy a strážní je obstoupili. Psi nervózně štěkali. Ve vzduchu bylo cítit napětí.

Konečně se začalo nastupovat. Muže postupně odváděli do cel ve vozech. Jejich uspořádání připomínalo rozložení kupé v osobním vagonu. Ve stěně směřující ven ale chyběla okna. A stěna do uličky chyběla úplně. Místo ní se táhla šedivá mříž s posuvnými dveřmi do jednotlivých cel.

„Jeden, dva, tři... dvanáct!“ odpočítal strážný pasažéry do prvního oddělení.

„Jak se sem máme do prdele vejít?“ zabručel nějaký poměru neznalý mladík.

„Si brzo zvykneš,“ zašklebil se jeden zkušenější a hned zaujal místo na dolní lavici. Ostatní se chvíli strkali, ale nakonec si každý přece jen našel trochu prostoru.

„Kontrola!“ zařval strážný. „Svlékat!“

Následovala pečlivá prověrka lidí zbavených oděvů i jejich osobních věcí. Bachaři si příliš starostí s pořádkem nedělali. Brzy se změt oblečení a skromného vězeňského majetku válela na podlaze železničních cel.

Konečně se souprava pohnula. Kola narážela s hlasitými úderý na spoje kolejnic. Ve voze bylo brzy nedýchatelno. Těžký vzduch byl prosycený zápachem potu. Saša se tísnil na horním lůžku, které viselo až těsně pod rozpálenou střechou. Apaticky zíral do stropu. Nebyl ve stolypinském vagonu poprvé. Už několikrát ho převáželi k soudu. Teď však věděl, že je ve vlaku na dlouhou dobu naposledy.

„Jménem Ruské federace odsuzuje se k pětiletému pobytu v nápravné kolonii s ostrahou za pokus o vraždu,“ pronesl suše soudce a podíval se na Sašu přes mříže, které vězně oddělovaly od nevelkého sálu okresního soudu. Peťka jako zázrakem přežil. Saša si tehdy sice oddechl, ale od trestu ho to nezachránilo.

Rozsudek mu ještě stále zněl v uších. Netušil, co ho čeká. Podle přídělů jídla, který mu vydali na přesun — *etap*, měl

před sebou zřejmě jen jeden den cesty. Balíček čínské nudlové polévky, instantní bramborová kaše, plastová lžička a vidlička. Trestanecká kolonie, do které směřuje, tedy nebude daleko. Ze svého místa ven neviděl. Cítil, jak vlak brzdí před návěstím, jak se zase pomalu rozjíždí. V noci dlouho stáli na odstavné koleji. Ve voze bylo skoro tma. Jen tlumené světlo v chodbičce. Strážní občas prošli kolem a zase se usadili ve svém kupé.

Saša slyšel neklidné oddechování spícího souseda a tichý rozhovor spoluvězňů z nižšího lůžka. Bylo příliš horko, než aby mohl spát. V myšlenkách se znovu vracel k soudu. Měl vlastně štěstí, že Peťka nezemřel. Alespoň trocha štěstí v té nekonečné smůle. Proto dostal tak nízký trest.

„Cos to vyváděl, Sašo?“ řekl mu Peťka, když se znovu uviděli. Slova pronesl sice s výčitkou, ale takřka přátelsky. Po několika týdnech samoty bloudění po lesích a bažinách už to Saša nevydržel. Vydal se do Petrovy osady Ultenpaulu. Ležela asi dvě hodiny plavby po proudu Pelymu. A tam, na mýtině se dvěma mansijskými sruby a zásobárnou na kůlech, uviděl Peťku.

Byl rád, že se od něho alespoň dozvěděl, co se tehdy večer vlastně stalo. „Pamatuješ si vůbec, žes mě nejdřív trefil sekerou?“ Vyhrnul si košili a ukázal mu dlouhou jizvu na boku.

„Já si nepamatuju skoro nic,“ zadržávajícím hlasem pronesl Saša.

„To se ani nedivím. Určitě to byla bílá horečka!“ ušklíbl se Peťka. „Když jsi mě vzal tou sekerou, vyběhls ven. Šel jsem za tebou a ty tam sedíš za tím keříkem vedle chaty.“

Hned jsem si říkal, že jsi mimo. Za tím malým keříkem, chápeš? Určitě sis myslel, že tě nevidím," zasmál se. Ale znělo to trochu přiškrceně. Asi proto, že vzpomínka na večer, který ho málem stál život, byla stále ještě čerstvá.

„Říkal jsem ti, abys mě aspoň obvázal. Ale ty nic. Tak jsem šel dovnitř. Když jsem zaslechl, že jdeš taky, myslel jsem, že ses trochu vzpomatoval. Ale tys mi vrazil nůž do zad. Až se střenka zlomila," posmutněl Peťka.

Sašu zalil pocit studu. V opilosti se pral už víckrát, ale nikdy přitom nevzal do ruky zbraň. Ráno se většinou všichni probudili s hlavou bolavou od nedobrého pití a podlitinou pod okem. Ale byli zase kamarádi. Teď mu bylo nejen nepříjemné, že si skoro nic nepamatoval, ale zároveň se děsil toho, že je schopen takových věcí.

„Jo, a potom jsi zmizel.“ Výčitka už byla v této větě patrná.

„Měl jsem toho celkem dost. Dlouho jsem ležel na podlaže. Ale potom jsem se nějak probral a dolezl k posteli. Válel jsem se tam asi tři dny, než přišel otec. Vyndal mi ze zad ten nůž. Prej se to ale nemá dělat. Trefils mě skoro do plic. Však mi taky jedna splaskla. Táta šel pro pomoc, ale trvalo to ještě další tři dny, než někdo dorazil. Dokonce jsem si musel sám uvařit. A když mě potom chtěli nést na nosítkách, moc to nešlo. Bylo to hrozný. Pořád tam se mnou házeli, mlátili o každý strom, že jsem šel radši po svých. Ale museli mě podpírat.“

Saša už jen zaraženě mlčel. To všechno mu Peťka vyprávěl nedlouho předtím, než ho zatkli. Saša se nějakou dobu potloukal po svých loveckých chatách. Jaro už se blížilo k létu, když se odvážil do tábora, kde žil Peťka a Vova, Peťkův otec. Byli to vlastně jeho nejbližší a také jediní sousedé. Jejich osada od něho ležela asi patnáct kilometrů lesem a třicet kilometrů po řece.

Nečekal srdečné přijetí, ale touha zase promluvit s člověkem byla silnější. Nemohl uvěřit svým očím, když tam uviděl Peťku živého. V první chvíli si dokonce pomyslel, jestli to není duch, který ho bude pronásledovat. Duch to ale nebyl. Naštěstí.

Už to vypadalo, že všechno bude dobré. Peťka byl živý, přestože si dlouho poležel v nemocnici. Dokonce s ním znovu vyrazil na lov. Sice jen v okolí osady, ale přece. Věci se vracely do starých kolejí. Ani Vovka se na něho nevydržel dlouho zlobit. Všichni chápali, že viníkem je v celé záležitosti především chlast. Ale jednoho horkého podvečera uslyšeli zvuk lodního motoru. Saša se vydal vesele po stezce vedoucí k řece.

„Někdo jede!“ A určitě něco veze, chtělo se mu ještě vykřiknout. K nim nikdo nejezdil s prázdnou. Když přijížděli lovci z dolního toku Pelymu, vždy s sebou měli dost pití. A Saša nepil už hodně dlouho. Vesele zamával blížící se lodi. Obličej muže na zádi mu byl povědomý. Než si stačil lépe prohlédnout celou posádku, muži svižně vyskákali z lodice na břeh a Sašu obklopili. Až příliš rychle. Kormidelník jim zřejmě už stihl prozradit, kdo je netrpělivě vyhlíží na břehu. Že to je právě ten, po kom už nějakou dobu pátrají.

„Alexandr Nikolajevič?“ zazněl úsečně hlas jednoho z nich. Až teď si Saša všiml, že pod košilí s maskovacím vzorem má rozložitý muž uniformu.

„Ano, to jsem já,“ odvětil Saša smutně.

„Zatýkáme vás pro podezření z pokusu o vraždu.“